

Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII,
 pod red. A. Gąsiorowskiego, G. Labudy i A. Wędzkiego, t. 8, cz. 2, Suplement A-Ż oraz Indeksy Nomina i Loca oprac. przez B. Grunwald-Hajdasz, R. Grzesika, D. Leśniewską, W. Mądrego i D. Pędzińską, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków 1996, ss. 814, map. il.

Na polskim rynku wydawniczym ukazała się w niedawnym czasie kolejna część suplementów do *Słownika starożytności słowiańskich*. W ten sposób po prawie siedemdziesięciu latach dobiegł kresu pewien etap realizacji inicjatywy polskich sławistów. W 1929 r., kiedy w Warszawie miały miejsce obrady Conférence des Historiens des États de l'Europe Orientale et de Monde Slave, prof. Franciszek Bujak z ramienia jej polskich uczestników zgłosił pomysł wydania cyklu *Słownika starożytności słowiańskich*. Cyklu, gdyż według zamierzeń ówczesnych inicjatorów, na co zresztą wskazywała zawartość zeszytu próbnego z 1934 r., całość tego przedsięwzięcia wydawniczego miała osiągnąć rozmiar y co najmniej kilkudziesięciu tomów. Zaginięcie zebranych materiałów w burzliwych wydarzeniach II wojny światowej nie pozwoliło na podjęcie tej inicjatywy bezpośrednio po wojnie. Dopiero w 1958 r. wysiłkiem poznańskiego środowiska naukowego wydano kolejny zesztyt próbny *Słownika...*, zaproponowany jako podstawa do dyskusji o dalszej ewentualnej edycji. Pierwsi powojenni redaktorzy *Słownika...*, profesorowie T. Lehr-Spławiński i Z. Wojciechowski wystąpili bowiem z propozycją stworzenia w pierwszej kolejności popularnonaukowego dwutomowego leksykonu poświęconego dziejom Słowian. Pomysł ten doczekał się zresztą realizacji w postaci *Małego słownika kultury dawnych Słowian* pod redakcją L. Leciejewicza, ale nastąpiło to dopiero w 1972 r. Starania prof. Władysława Kowalenki doprowadziły jednak ostatecznie do przestawienia opracowania haseł z kierunku popularnego na naukowy. Z uwagi na poważne zaawansowanie stopnia opracowania wielu haseł wystąpiła dość widoczna nierówność poziomu, odczuwalna zwłaszcza w pierwszych tomach *Słownika...*

Słownik starożytności słowiańskich objął zasięgiem swoich haseł cały obszar szeroko pojmowanej Słowiańszczyzny, poczynając od Bałtyku aż po Adriatyk, Morze Egejskie i Morze Czarne, od Łaby aż po Karelię, od czasów najdawniejszych aż po początki XIII w. Hasła odzwierciedlają osiągnięcia dziesięciu podstawowych dyscyplin sławistyki: 1) historii politycznej i historii prawa, 2) historii gospodarczo-politycznej, 3) historii sztuki, 4) historii kultury ludowej, 5) religii, 6) antropologii, 7) archeologii, 8) etnografii, 9) językoznawstwa, 10) piśmiennictwa.

Nic zatem dziwnego, że na bazie *Słownika...* poczynając od 1989 r. zaczęły powstawać pod red. W. Swobody i A. Brzostkowskiej *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian*, w których zamieszczono wykorzystane w pracach nad *Słownikiem...* teksty źródłowe. Do tej pory ukazały się dwa z planowanych pięciu zeszytów *Testimoniów...*, obejmujące źródła greckie do dziejów Słowian. Planowane są jeszcze dwie kolejne serie *Testimoniów...*, łacińska i staro-cerkiewno-słowiańska.

Ukazanie się drugiego zeszytu suplementu po dziesięcioletniej przerwie po edycji poprzedniego zeszytu, który obejmował hasła od *A* do *J*, skłoniło redaktorów *Słownika...* do użycia w nowym wydaniu systemu holenderskiego, obejmującego hasła *A-Z*. W wyniku tej modyfikacji treść kolejnego zeszytu suplementu została istotnie wzbogacona.

Na pochwałę zasługuje fakt edycji pierwszego kompletnego indeksu do *Słownika...* Został on podzielony na działy zawierające nazwy osobowe i geograficzne, co bardzo ułatwia pracę użytkownikom. Sama zawartość haseł umieszczonych w ostatnim zeszycie suplementu *Słownika...* potwierdza fakt realizacji wytycznych postawionych przed jego autorami przez profesorów Franciszka Bujaka i Władysława Kowalenkę. Hasła umieszczone w tym zeszycie uzupełniają obraz przeszłości całej Słowiańszczyzny, włącznie z historią ziem węgierskich, rumuńskich oraz albańskich. Istotną wartość mają hasła o ogólnym charakterze, np. *Comes, Dux, Egzarcha, Dalmatyńsko-chorwacka kultura, Miecz* lub *Kult świętych, Papiestwo a Słowianie, Rząd koński*, które stanowią pewnego rodzaju syntezę wiedzy o zjawiskach czy artefaktach występujących na ziemiach słowiańskich we wczesnym średniowieczu.

Co się tyczy haseł odzwierciedlających historię poszczególnych regionów Słowiańszczyzny, to trzeba zauważyć, że najlepiej chyba jest reprezentowana Słowiańszczyzna południowa. Poświęcono jej szereg haseł odnoszących się nie tylko do tzw. przeszłości Słowian, ale również do szeregu aspektów dziejów państwa bizantyńskiego i węgierskiego, ziem rumuńskich i albańskich oraz ludów tureckich na ziemiach południowo-wschodniej Europy. W odniesieniu do ziem zachodniej Słowiańszczyzny stosunkowo najwięcej uwagi poświęcono jej zachodnim kresom. Redaktorzy suplementu szczególnie uwzględnili ziemie zachodniopomorskie oraz zaodrzańskie; widać to zwłaszcza na przykładzie haseł ilustrujących przeszłość historyczną obiektów położonych na Pomorzu Przednim oraz na obszarze Wagarii.

Co się tyczy Środkowego Nadodrza, to na uwagę zasługuje hasło *Dziadoszanie*, oddające stan najnowszych badań nad historią i lokalizacją tego plemienia. Lektura suplementów nasuwa jednak wniosek, że istnieje potrzeba uzupełnienia i poprawienia haseł (zwłaszcza tych umieszczonych w pierwszych tomach *Słownika...*) odnoszących się do wczesnośredniowiecznego okresu dziejów Środkowego Nadodrza (np. *Lubusz, Lubuszanie, Krosno Odrzańskie* czy *Wicina* oraz szeregu innych, dotyczących obiektów położonych w dorzeczu środkowej Odry lub dolnego Bobru, na styku wschodnich dolnych Łużyc z ziemią śląskimi). Można mieć jednak nadzieję, że edycja tego zeszytu suplementów nie zakończy prac zespołu redakcyjnego *Słownika starożytności słowiańskich* i zgodnie z wyrażoną przed ponad dwudziestoma laty zapowiedzią jednego z jego redaktorów, prof. Gerarda Labudy, może znajdą się „tacy, którzy zechcą podjąć wysiłek opracowania jego jeszcze lepszej wersji”.

Jarosław Dudek